

Кров людська не водиця...

Працюючи над повстанськими матеріалами, особливо над чекістськими інтерпретаціями тієї епохи, неодноразово ловив себе на моторошному відчутті чиєсь присутності. І це не дивно, адже дослідник має справу не з самими подіями, а з їх версіями, народженими в закурених кабінетах НКВС, під страхітливий хрускіт кісток тих, з кого «добували зізнання». І ось переді мною – акт звинувачення, що нараховує 28 аркушів з описом подій та біографій непримиримих «ворогів народу». Кілька десятків людських доль, років боротьби і підпільної діяльності зведено в «Дело № 401 – «Погромщики».

ЗАГІН ОТАМАНА ЛУКИ КЛІТКИ

У грудні 1930 – січні 1931 року Сумським Оперативним Сектором ГПУ була ліквідована «кулацько-повстанська контрреволюціонна організація», що діяла на території колишніх Синівського, Липоводолинського і Недригайлівського повітів (нинішньої Сумської області). Виникнення ж організації відносилося до періоду перебування на нелегальному становищі, розгортання повстанської діяльності на наших теренах відомого по Роменському Повстанковому (повстанському комітету, - ред.) отамана Луки Клітки, котрий через своїх найближчих помічників – селян Федину, Сусіденка й Воропая - почав закладати повстанські осередки в довколишніх селах.

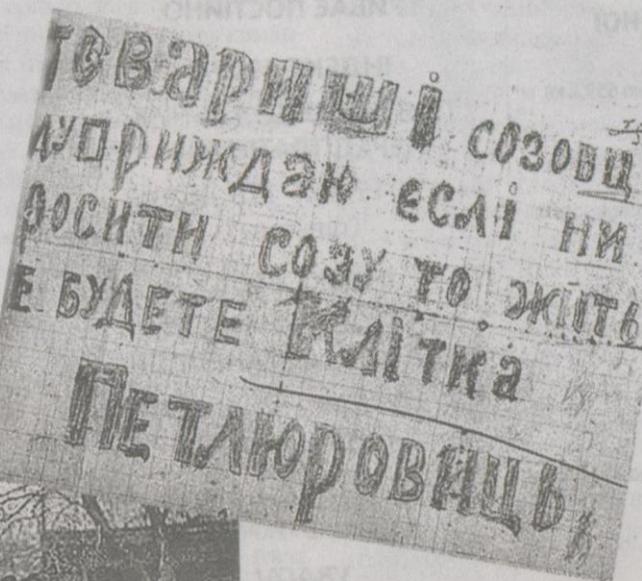
Діяльність отамана Луки Клітки співпала в часі з початком колективізації, коли тисячі селянських господарств опинилися віч-на-віч із російсько-більшовицькою окупаційною машиною. Втім, за спогадами старожилів, загін Клітки

Революційний мітинг у с. Андріївка Роменського повіту, 1917 рік.
На передньому плані транспарант «Хай живе вільна Україна!».
(Із фондів обласного краєзнавчого музею)

А один із членів колишнього підпілля Федини – селянин С. Т. Шевченко, переховуючись від арешту та «висилки на Північ» на хуторах Недригайлівщини, створює підпільні осередки на хуторах Жовтоніжки, Хорол

суворій таємниці, час від часу до нього вносилися правки. «Повстанські загони сіл Терни, Деркачівка, Іваниця рухаються на Вільшану, сюди ж підходять загони з Липової Долини, Червоної Слободи, Синівки, - дізнаємося про план

Агітаційна листівка отамана Луки Клітки, вилучена чекістами на Роменщині, 1930 рік.
(Із фондів ДАСО)

Із матеріалів слідства дізнаємося, що у березні 1930 року житель Вільшан Семен Тарасович Шевченко, за завданням отамана Клітки, організовує підпільний осередок на хуторі Жовтоніжки Зеленківської сільради. Вільшанський осередок був заснований учасником групи Федини - Петром Олексійовичем Гученком, так само у березні 1930 року. А після загибелі Гученка від ворожої кулі зв'язок із зеленківською організацією підтримував вільшанець Олексій Іванович Гончаренко. Постачанням набоїв, наганів для майбутнього повстання опікувався – в тому числі - уродженець

на Сибір, то в хаті застали тільки старого діда, озброєного кілком. Щойно приступили до розпродажу відібраного у господаря майна, як населення цього хутора та сусіднього Мерків почало сходитись, озброєне ціпами, вилами, кілками. Весь час понад хутором їздив вершник і скликав людей на спротив.

Як тільки підводи, навантажені награбованим, рушили в дорогу, почулися вигуки: «Бий красноголових бандитів!» Юрба селян, до двох сотень, накинулася на продзагін, деякі місцеві були озброєні обрізами й бомбами, а в одного із хуторян комуністи помітили 12-зарядний браунінг. У поміч повстанцям із флангів, із лісу засвистіли постріли. Відстрілювшись, комунарівці також поранили кількох місцевих селян, зокрема: у спину - Григорія Матвійовича Семенюту та Ірину Пустовойт, у ноги - Андрія Степановича Сурму, ще двох жінок з хуторів Меркі та Хомине. Після перестрілки, що тривала із 10 хвилин, більшовицькому активу пощастило втекти. Втім поставленого завдання щодо грабунку господарств незгідних селян вони так і не виконали. На допомогу жовтоніжцям вже піднялися сусідні хутори – Дмитрівка та Меркі, звідки іхало 4-5 возвій до чверть сотні чоловіків.

Взагалі, подібні ексеси, невиконання планів з хлібо- й м'ясозаготівель у цій місцевості були неподінокими. Про це неодноразово доповідав своєму начальству секретар Зеленківського партосередку: «увесь хутір контрреволюційно настроєн, і ця хвилья передається і на останні хутора...»

Вдалий селянський виступ у Жовтоніжках серед місцевого на-

галуженням широкого повстанського руху Роменщини двадцятих років минулого століття, часів Війни за Незалежність.

Однією з найбільш дієвих груп цієї організації була група Федини-Сусіденка, що діяла у Недригайлівському й Синівському повітах, актив якої нараховував до 25 осіб, переважно з числа «міщніх» селян. Слава про цей повстанський гурт та його бойові операції гриміла на всю округу - про розгром Синівської райміліції, низки сільрад, напади на кооперативи й терористичні акти проти найзатятіших активістів більшовицької влади. Ватажки Сусіденко й Федина працювали над створенням глибокого підпілля задля майбутніх масових виступів проти радянської влади.

Політична програма організації, яку перед збройним виступом планувалося розповсюдити через листівки, була наступною: звільнення України від більшовиків, забезпечення права власності на землю (однак не більше 25 десятин) та права на успадкування землі, зниження податків, скасування примусової хлібозаготівлі, забезпечення умов для свободи торгівлі...

Одночасно й аналогічну роботу в Липоводолинському повіті проводив найближчий помічник отамана Клітки Андрій Воропай.

Однак у квітні 1930-го органам ГПУ вдалося натрапити на слід підпілля й частково викрити групу Сусіденка-Федини. Неважаючи на це, відлілі члени організації, керовані Терентієм Хомичем Товстим та Іваном Семеновичем Антоненком, зв'язавшись через селян Юхима Сердюка й Кащу (ім'я повстанця для історії не збереглося, - ред.) з Микитою Олександровичем Голубом, відновлюють підпільні «клітини» в Синівському, Липоводолинському та інших суміжних повітах.

Означений терен був доброю базою для повстанської діяльності. Про це у своїх донесеннях зазначають й самі чекісти: «Преобладающий в этих районах процент кулачества, возросшая антисоветская его активность, длительное пребывание на нелегальном положении в этих районах Клитки, активные выступления Федины и Сусиденко, засоренность районов петлюровско-бандитским элементом, способствовали быстрому росту и высокой активности организации».

ПІДГОТОВКА ДО ВИСТУПУ

Найважливішими напрямками діяльності отамана Луки Клітки та його однодумців було залучення нових повстанських кадрів, виявлення та придбання прихованої зброї, розширення території впливу, а також пошук зв'язків із повстанцями із сусідніх повітів та із Урядом Української Народної Республіки в екзилі (Уряд УНР на еміграції, - ред.). Провадилася й агітація серед бійців і командирів Червоної армії. За цей напрямок відповідав керівник Подолинського повстанського осередку Іван Іванович Бурик. У травні 1930-го до антибільшовицької агітації серед червоноармійців табірного збору в містечку Батурин був залучений і житель с. Поділки Степан Шуйський.

Арсенал зброй поповнювали, нападаючи на райцентри, відділення міліції та окремих представників влади. До повстанської організації залучалися особи, обізнані з військовою справою, котрі в момент збройного виступу мали бстати командирами загонів.

Повстання мало розпочатися одночасним захопленням кількох районних центрів. Найперший етап - здобути зброю, знищуючи при цьому партійно-комсомольський і радянський актив. План народного повстання тримався в

критої слідчими-катами НКВС. - Усі разом продовжують наступ на Недригайлів і Ромні. (За цим планом, отаман Клітика мав зв'язок із військовими частинами, розташованими в Ромнах, - ред.). Головні повстанські сили прямують на Ромні, де здійснюються напад на ДОПР («дом принудительного заключения», - ред.) з метою звільнення арештантів. Звільнені бранці, отримавши зброю, приєднуються до повстанських загонів. Після захоплення міста, або хоча б його частини, беруться за зброю й навколоїшні села. Селянські загони зливаються у єдиний бойовий кулак. Потім розбиваються на два напрямки: одна група рухається в напрямку Лебедин - Суми, інша - на Конотоп». Після цього об'єднані загони з цілої низки сіл мали б злитися з народним повстанським морем інших областей України. Плани збройного повстання узгоджували з осередками Руху Опору в сусідніх повітах, шукали зв'язків із повстанцями інших областей, зокрема Полтавщини.

Із матеріалів слідства стає зрозумілим, що формуванням селянських загонів у вказаних населених пунктах займався найближчий помічник отамана Клітки повстанець Пуд, який переховувався в селах Червона Слобода й Сакуніха Недригайлівського повіту. А наймініші повстанські осередки знаходилися в Синівському повіті, по хуторах, а також в Липовій Долині та Жидовій Долині.

За березень-грудень 1930-го діяльність українського підпілля поширилася на 49 населених пунктів 15-ти сільрад, 5-ти адміністративних районів. Було створено 11 повстанських осередків в селах Саї, Поділки, Беєво, Зеленівка, хуторах Московський, Хорол та інших. Найактивнішими серед них були Зеленівська та Вільшанська організації.

харків'янин, Біляєвський. Цілій склад гвинтівок, кулеметів і набоїв у цинкових коробках повстанці прикопали у лісі між Червоною Слободою та Хоролом.

1 ЖОВТНЯ 1930-го: СЕЛЯНСЬКЕ ПОВСТАННЯ НА ХУТОРІ ЖОВТОНІЖКИ

Посилення активності підпілля відбувалося в умовах оголошеної російським більшовизмом «кавалерійської атаки на капітал», котра призвела до небаченого грабунку українського села, руйнування традиційного хутірського укладу життя, нищення української культури. Тож і не дивно, що до боротьби стає не тільки молодь, а й ті, досвіду яких вистачило б на кілька життів. Таким був 40-річний житель Вільшани Іван Михайлович Білолюбський, замолоду хлібороб, згодом учасник російсько-японської війни, козак за Доби Гетьманату.

Зеленівська та Вільшанська «контрреволюціонні ячейки» були тісно пов'язані з повстанськими організаціями сусіднього Синівського повіту. Так, у березні 1930-го на хуторі Жовтоніжки відбулася спільна нарада ватажків народного опору, де було обрано керівництво майбутнього збройного виступу. А командиром місцевого повстанського загону був Федір Якович Жовтоножко.

На яку дату готувався виступ - невідомо. Проте розв'язка наступила швидко. Як стає відомо зі звіту голови Зеленівської більшовицької сільради Костенка, 30 вересня 1930 року жителя Жовтоніжки селянина Кульбачного за не здачу хліба оштрафували на 1250 крб. А коли 1 жовтня з півсотні активістів Зеленівського та Кошицького СОЗів (праобрази майбутніх колгоспів, - ред.) прибули на селянське подвір'я проводити розкуркулення й виселення

повстанців почали приєднуватися первинні осередки з сусіднього Штепівського повіту. Ale 23-го жовтня 1930 року розпочалися масові арешти - хапали найбільш рішучих і свідомих. Таким чином, виступ, що розпочався стихійно, невчасно, загубив справу щодо підготовки набагато масштабнішого й координованого збройного повстання. Якому так і не судилося здійснитися.

ТІ, ХТО НЕ СКОРИВСЯ

Слідство тривало майже півроку. A 25 травня 1931-го відбулося засідання судової трійки при колегії ГПУ УРСР, про що свідчить відповідний «Протокол засідання судової трійки» за № 62/247. На зложких сторінках, видобутих з архівних тек, прописана подальша доля 32 засуджених: четверо повстанців - до 10 років концтаборів, ще чотирьох - до 5 років, трьох - до 8, одного - до 7. I ще 10 чоловік, серед яких половина із прізвищем Жовтоножко, отримали по 5 років заслання до Сибіру.

На сучасних топографічних картах урочище Жовтоніжки ледь помітне. Минули роки, відійшли люди - свідки й учасники тих вікопомних для України подій, а документи зберігають енергетику того незламного покоління, яке чомусь називають «жертвами тоталітарного режиму». Направду ж - незламних, безстрашних борців за Незалежність! Може, то було комусь вигідно говорити лише про поразки й жертви, програмуючи українців на рабську покору й невдачі? Давайте замислимось над цим і віддамо шану людям, які не мовчали, не опускали руки в роки, коли лютували червоні багнети.

Геннадій ІВАНУЩЕНКО,
історик, керівник архіву
Української Інформаційної
Служби в Лондоні